GLAGOLJSKI NATPIS IZ ŠTERNE (1541)

Branko FUČIĆ, Rijeka

Šterna je selo u sjeverozapadnom dijelu hrvatske Istre.[1] Leži na sjever Grožnjanu i Oprtlju, a na istok Bujama. Oko nje i niza njenih zaselaka, što je okružuju, stere se plodna zemlja, pa je od davnine to selo, zahvaljujući svojim pogodnim ekonomskim uvjetima, postalo središtem agrarne cjeline.

Već sam toponim »Šterna«, koji je nastao od riječi »cisterna« (bunar), upućuje na njenu tehnički razvijeniju organizaciju agrarnog centra. Samo u kraškoj formaciji, gdje su otvorene lokve vjekovima bile jedinom zalihom vode kako za ljude tako i za stoku, izgrađena je cisterna mogla biti toliko iznimnom pojavom, da je dala ime i cijelom tom naselju.[2]

Kao agrarnu cjelinu, što je obrazovala feudalni posjed, spominju je prvi put i historijski izvori godine 1067, kada car Henrik IV predaje Šternu u posjed frizinškim biskupima.[3]

Među nepovezanim povijesnim vijestima doznajemo, da u XII stoljeću, godine 1102, donacijom istarskog markgrofa Ulriha Weimarskoga prelazi taj feud u ruke akvilejskih patrijarha.[4]

Kasnije nalazimo Šternu među feudalnim posjedima biskupa iz istarskog Novigrada pod koje je to selo potpadalo i u crkvenoj jurisdikciji.[5]

Novigradski su biskupi ustupili Šternu kao feud koparskoj patricijskoj obitelji Gravisi, koja je posjedovala obližnji burg Pietrapelosu, pa su Gravisi Šternom i drugim obližnjim selima zaokružili svoj teritorijalni posjed. Obitelj Gravisi, kao posjednike Šterne, izvori znaju sredinom XVI stoljeća.

[1] Neke historijske i topografske podatke o Šterni objavio je G. Vesnaver, Notizie storiche di Grisignana. Pagine Istriane, III, god. 1905, br. 8, str. 182.

[2] Po istom principu nastao je i toponim drugog naselja u kraškoj formaciji srednje Istre: Sv. Ivan od Šterne.

[3] Codice diplomatico istriano. A. 1067, 7. III.

[4] Codice diplomatico istriano. A. 1102, 16. XI.

[5] »Transactis temporibus Sterna et Cepich erant Patrimonium Mensae Episcopalis a quibus Decimas suscipiebat Episcopus, sed a Predecessoribus Episcopis maximo cum detrimento Episcopatus fuerunt traditae et usque modo remanent possessae a familia Gravisa sicut et Villa Gradine.« Kanonska vizitacija novigradskog biskupa Danijela Sansoni dne 1. III 1721. Vidi: L'Istria, god. 1876, br. 208. Trst. (»Relazione di visita pastorale« itd.).

Među malobrojnim izvorima o Šterni, jedan dokument iz godine 1562. govori o ekonomici tog feuda, o presizanju feudalnih gospodara, gospode Gravisi, u tradicijom utvrđena podavanja težaka iz Šterne i iz drugih susjednih sela na njihovu posjedu.[6]

To je presizanje izazvalo organiziranu borbu težaka, tužbu i parnicu seljačkog svijeta iz Šterne i okolice protiv Gravisijevih pred forumima u Veneciji. Spor se konačno zaključio nagodbom stranaka koja je bila i pismeno fiksirana spomenutim dokumentom. No ekonomski se pritisak gospodara zemlje nije tom nagodbom iz godine 1562. smanjio, nego su zahtjevi za podavanjima narasli do te mjere, da su težaci-obveznici podavanja iz Šterne — bili prisiljeni napustiti zemlju. Vijest i komentar o tome čitamo u djelu novigradskog biskupa Tommasinija iz godine 1646. On je našao u Šterni samo 15 težaka »jer je to selo kao i druga sela (na feudu Gravisijevih, op. moja) palo u bijedu zbog teških obaveza, koje su morali plaćati feudalnim vlasnicima.«[7]

U XVI stoljeću Šterna je kao centar agrarnog posjeda bila i sijelom župe na prostranom teritoriju koji obuhvata sela Čepiće, Gradinu, Kučibreg i Topolovac.

Iz onog spomenutog dokumenta vidi se da je Šterna u XVI stoljeću hrvatsko selo kako po imenima stanovnika koja su u dokumentu zabilježena, tako i po tipičnoj slavenskoj organizaciji seoske zajednice kojoj je na čelu župan, a također i po imenu šternskog župnika, Jerolima Grižanića koji u tom dokumentu nastupa kao tumač između gospode Gravisi, što govore talijanski, i težaka, što govore hrvatski.[8]

Sudeći po prezimenu, bio je Istranin, domorodac, iz hrvatskog ili slovenskog područja sjeverozapadne Istre, gdje se to prezime, ili prezimena slične derivacije još i danas nalaze.[9]

[6] Dokumenat od 20. jula 1562, sastavljen u Čepićima kraj Šterne, gdje su Gravisijevi imali ladanjski dvor (majur, stan, stanzia). Dokumenat se nalazi u fasciklu »Gravisi-Pietrapelosa« u koparskom arhivu. Zahvaljujem na kolegijalnoj usluzi dru Danilu Klenu koji je taj dokumenat našao i na nj me upozorio.

[7] ...»quindici vicini essendo la villa andata con tutte le altre in una squallida miseria a motivo dei forti aggravi che pagavano li feudatari.« G. F. Tommasini, De Commentarii storico-geografici della provincia dell'Istria. L'Archeografo Triestino, IV. god. 1837.

[8] »et ivi interpretando in lingua schiavona il detto R(everen)do M(esse)r pre Hier(oni)mo Grisanich Piovano della detta villa di Sterna posta nel contado di Capod(istri)a a chiara intelligentia di ciascuno.«

[9] Prema popisu pučanstva od 1. X 1945. prezimena *Grižanić* ima u selima Žavlje, Sergaši, Brda, Sv. Duh kod Pirana i u Portorožu. Cadastre national de l'Istrie. Sušak 1946. str. 431, 449, 454, 534, 536. Prezimena slične derivacije (Grizančić, Grižančić) ima u okolici Pirana, u Kubertonu, u Gradinji kod Oprtlja te u selima umaške i novigradske okolice.

Bio je glagoljaš poput drugih kurata na slavenskom selu onoga kraja i onoga vremena. Šterna i njen kraj imale su u to vrijeme domaći, urođeni glagoljaški kler, što se vidi i po dvjema natpisima iz godine 1587. i 1588. u crkvi sv. Marije Sniježne u zaselku Čepići, prvom susjedstvu Šterne.

Glagoljski natpis iz 1588. dao je uklesati neki pop glagoljaš na uspomenu svoje prve mise, a prvu misu se kod nas, tradicionalno, u pravilu, celebriralo u rodnome mjestu. Natpis iz 1587. pisan je doduše latinicom, ali se po glagoljskim slovima u monogramu autora vidi da se on služio i glagoljskim pismom.[10]

Glagoljaši su u to vrijeme i u susjednoj župi, u Zrenju, gdje se na crkvi nalazio glagoljski natpis iz 1582. godine, što ga je opet pisao glagoljaš, Istranin.[11]

Gotovo je sigurno da je taj Jerolim Grižanić, župnik Šterne godine 1562, istovetan s onim »pre Jerolimom plovanom Šterne«, u čije je vrijeme, dvadesetak godina ranije, izrađen za šternsku župnu crkvu kameni krstionik, a na krstioniku uklesan glagoljski natpis, koji bilježi i njegovo ime.[12] Taj krstionik i sada postoji u crkvi te je i dandanas u upotrebi.

Isklesan od domaćeg bijelog vapnenca, kakav se lomi u blizini, u dolini Mirne, u kamenolomu Sv. Stjepana, oblikovan je kao posuda

[10] Oba ova natpisa publicirao je i upozorio na njihovu analognost i veze Radovan Ivančević u svojoj monografiji: Crkva sv. Marije Sniježne kod Čepića. Radovi Odsjeka za povijest umjetnosti 2. Zagreb 1960.

[11] Objelodanio ga je Kukuljević, Acta croatica, str. 285, br. 295. po prijepisu M. Sabljara i I. Roze. Iako je sam natpis danas izgubljen, dade se po faksimilnom precrtu gruntovnog vještaka D. Cimadora iz god. 1871. kontrolirati i ispraviti Kukuljevićevo čitanje. Tako ime glagoljaša koji je natpis sastavio glasi Ivan Štoković. To je istarsko prezime, koje i danas postoji u Koparštini i u južnoj Istri oko Kanfanara i Savičente te u Režancima i Čabrunićima. Zahvaljujem kolegi dr. Danilu Klenu koji je Cimadorov precrt našao u Kandlerovoj ostavštini i na nj me upozorio.

[12] Glagolitiku iz Šterne registrirali su: L. Jelić, Fontes hist. liturgiae glagolito-romanae, XVIII. s., str. 97, br. 13. Bilježi da se u župnoj crkvi u Šterni nalaze glagoljski natpisi XVII—XVIII stoljeća, kojima je sadržaj nepoznat. Vj. Spinčić, Crtice itd., str. 60. Bilježi »natpis iz godine 1500 na kamenu krstionika; napisi iz XVII. i XVIII. stoljeća na župnoj crkvi.« R. Strohal, Hrv. glagoljska knjiga, str. 63. Spominje da u Šterni postoji natpis iz 1541. Šematizam tršćansko-koparske biskupije iz god. 1940 (»Prospetto delle diocesi di Trieste e Capodistria«), str. 60. Navodi da u Šterni (Sterna-Filaria) ima glagoljski natpis, koji spominje Jerolima, župnika iz god. 1541. (Un' iscrizione glagol. sul fonte batt. ricorda un Girolamo, parrocho nel 1541). Pregledom crkve nisu zapaženi glagoljski natpisi iz XVII—XVIII st., koje prije spomenuti autori spominju.

oble šupljine, kojoj je vanjština osmerostrana prizma. Pri vrhu triju strana uklesan je glagoljski natpis u jednom retku. *Sl. 1.*

Sl. 1. Sadašnje stanje krstionika iz Šterne s oštećenim glagoljskim natpisom. (Snimio dr. Ivan Pavić).

Taj se krstionik do naših dana nije sačuvao u netaknutom, izvornom svom obliku.

Negdje u XIX stoljeću, vjerojatno prilikom obnove i proširenja župne crkve, u zakašnjeloj atmosferi baroknog estetskog ideala, obnoviteljskom su, modernizatorskom ambicijom nekog šternskog župnika bile preklesane tri njegove strane. Klesarevo dlijeto izdublo je na tim stranama vijugavi, dinamičniji, barokno smišljen profil. *Sl. 2.* Međutim, na ostalih pet strana, što su danas skrivene pogledu promatrača, jer su zaklonjene u utlini zida, gdje su krstionik uložili u obnovljenoj crkvi, klesar nije dirao u kamenicu. Stoga je na tim

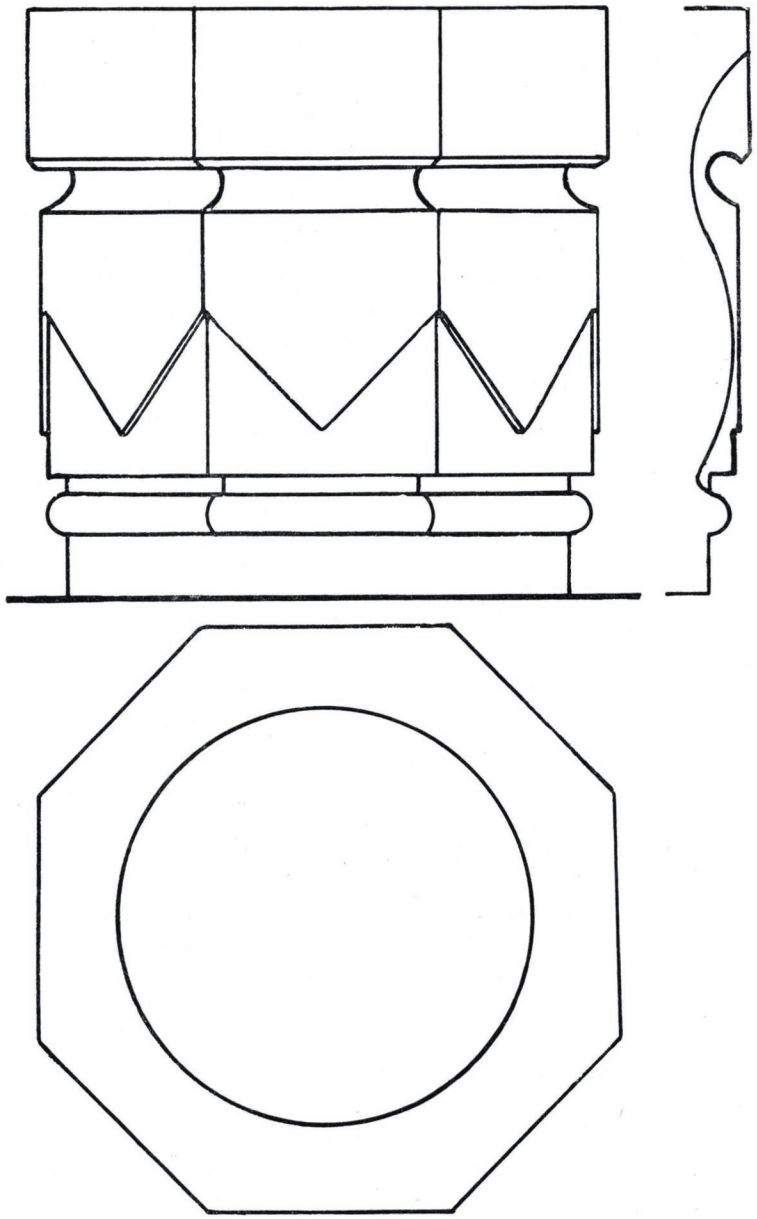

Sl. 2. Bočni pogled, okomiti presjek i tlocrt krstionika iz Šterne. Na okomitom presjeku označen je izvorni profil i profil poslije barokizacije. (Crtao ing. arh. Mladen Fučić)

stranama sačuvan izvorni oblik krstionika. *Sl. 3.* U tome izvornom obliku to je u Istri rijedak povijesno-umjetnički spomenik. Svojim osnovnim poligonalnim oblikom i karakterističnim profilima, on je predstavnik kasnogotičkog tipa kamenice za krštenje. Od bogatih, plastično ukrašenih krsnih kamenica onoga razdoblja, što su ih naručivale imućne crkve, razlikuje se svojom jednostavnošću. To je zanatski dotjeran, ali skroman rad domaćeg kamenara. Plošnine njegovih strana ukrašene su plitkim geometrijskim motivom, nekim trokutnim oblicima, što su nalik na štitove. Zamisao i izvedba tog geometrijskog ukrasa podsjeća nas donekle na srodni, geometrijski koncept dekoracije jednog ladanjskog kasnogotičkog krstionika iz Sv. Valerija u Cavalese u južnom dijelu Tirola, gdje su strane ukrašene geometrijskim motivom, krugovima.[13]

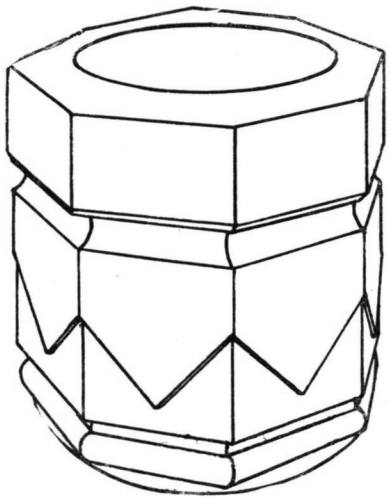

Sl. 3. Perspektiva izvornog oblika krstionika iz Šterne (Crtao ing. arh. Mladen Fučić)

Svega na jednoj jedinoj strani krsne kamenice iz Šterne izveden je reljef, što prikazuje mali životinjski lik, janje podvijenih nogu. *Sl. 4.* Ono nas podsjeća na ikonografiju Agnus Dei, motiv što se i inače nalazi na krstionicama. U sadašnjem smještaju krsne kamenice (u udubini zida) taj se reljef nalazi na jednoj od »stražnjih« strana, na kojoj nema natpisa. Treba, međutim, imati na umu, da je kamenica bila koncipirana kao slobodno prostorno tijelo, na kome su sve

[13] Vidi: Mittheilungen der Zentral-Kommission, Beč 1902, str. 349, gdje je krstionik iz Sv. Valerija u Cavalese i reproduciran.

strane podjednako vrijedne i naglašene; kamenica se izvorno nije nalazila u niši, nego je stajala u prostoru crkve, na svojoj podnici, gdje je bila vidljiva sa svih strana.

Sl. 4. Reljef jagnjeta (»Agnus Dei«) na krstioniku iz Šterne (Crtao B. F.)

Barokizacijom kamenice klesar je oštetio i glagoljski natpis na njoj. Kako se natpis, u jednom retku, protezao vrhom onih triju strana, što su bile preklesane, to je dlijeto prerezalo sav glagoljski napis po sredini slova, a negdje i povrh sredine slova.

Da bismo ga sada mogli čitati, moramo ga prije svega rekonstruirati.

U rekonstrukciji natpisa, što je predočuje naša *sl.* 5., na prvoj strani krstionika u znakovima br. 1 do br. 4 utvrđujemo datum, jer su tu brojne vrijednosti slova konvencionalno odvojene tačkama.

Znak br. 1 ostatak slova Č (= brojna vrijednost 1000), a znak br. 2 ostatak slova F (= brojna vrijednost 500). Slovo F stilizirano je udvostručenom okomitom crtom poput inicijala što se nalaze u glagoljskim rukopisima i u glagoljskim tiskanim izdanjima. Tu stilizaciju udvostručenih crta, naći ćemo i na drugim nekim slovima u ovome natpisu.

Na prvi pogled nisu jasni znakovi br. 3 i br. 4. Kada bismo u njima pretpostavili ostatke *samo jednoga* glagoljskog slova, a ne dvaju slova, morali bismo uzeti u obzir samo ona glagoljska slova, što imadu brojne vrijednosti *jedne jedinice* (tj. brojne vrijednosti od 1 do 9) ili što imadu brojne vrijednosti *jedne desetice* (tj. brojne vrijednosti desetice od 10 do 90). Nijedno se glagoljsko slovo, što predstavlja te brojne vrijednosti, ne može morfološki identificirati s grafičkim elementima br. 3 i br. 4. Stoga zaključujemo, da ta dva krnjetka moraju pripadati dvjema slovima, i to slovu vrijednosti jedne desetice i slovu vrijednosti jedne jedinice. Od tih slova može

nagnuta crta br. 3 biti samo ostatak glagoljskog K (= brojna vrijednost 40), a okomita crta br. 4 može biti samo ostatak glagoljskog A (= brojna vrijednost 1).

Uklesan je, prema tome, datum : 1541.

Između znaka za deseticu i znaka za jedinicu (između br. 3 i br. 4) morala bi stajati tačka. Ona se ne vidi na fragmentu. Natpis, naime, nije bio pisan u korektnoj horizontali, nego se malo spuštao na desnoj strani, a kako se ta tačka nalazila ispod crte horizontalnog reza dlijeta, to je ona, prilikom barokizacije krstionika bila otklesana zajedno s donjim dijelovima slova, tako da se danas na fragmentu više ne vidi.

U nastavku uklesanog natpisa na drugoj strani kamenice jasno se čita skupina 5—6—7 kao PRE. Slovo P je stilizirano udvostručenom okomitom crtom, a slovo R je s njime u uobičajenoj ligaturi. Riječ PRE je svećenička titula, preuzeta iz talijanskog jezika. Nala-

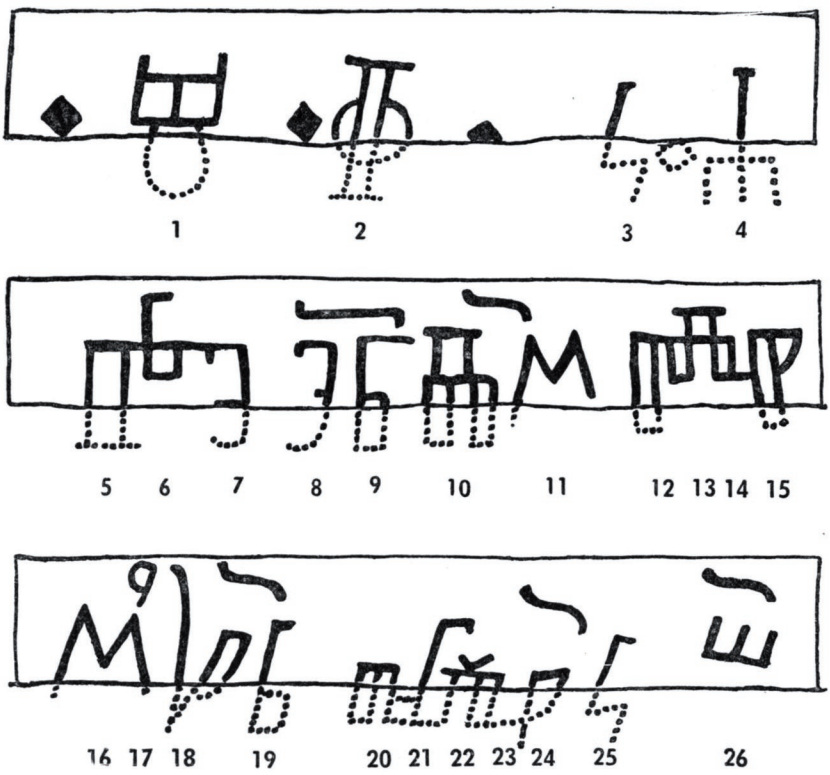

Sl. 5. Grafička rekonstrukcija glagoljskog natpisa na krstioniku iz Šterne. (Crtao B. F.)

zimo je u hrvatskim tekstovima naših glagoljaša u Istri, Hrvatskom primorju i Kvarneru, tj. u sjevernom području hrvatskog glagolizma, dok je u Dalmaciji nema.

Skupinu 8—11 čitamo ERLM. Dvije title označuju je kao kraćenicu. U dopuni je to EROLIM, lično ime svećenika Jerolima.

Skupinu 12—15 čitamo PLVN i utvrđujemo u njoj kraćenicu za riječ PLOVAN, redovitu titulu za župnika. U toj skupini su slova P i N udvostručenih okomitih crta. Cijela ta skupina višestruko je vezana ligaturama. Te su ligature redovite, osim one posljednje sa slovom N, koja je rjeđa. Slova L (13) i N (15) spaja, naime, pri dnu vodoravna crta, da bi s bočnim elementima tih slova (s njihovim »očima«) oblikovala glagoljsko slovo V.

Teškoće se pojavljuju u rekonstrukciji i čitanju nastavka teksta što je uklesan na trećoj strani krstionika. Natpis je na toj strani najviše osakaćen, k tome na osakaćenim mjestima tri title bilježe i skraćenja, a tu se povrh toga nalaze i ligature — što sve u toj fragmentarnosti otežava rekonstrukciju i čitanje.

U skupini 16—19, nad sačuvanim M (16) nadopisano je O (17). Znak 18 je H, dok oblik krnjetka br. 19 dozvoljava više alternativnih rekonstrukcija. Tu bi mogli pomišljati na slova A, K, R, H ili C. U tim alternativama odlučili smo se za slovo R, jer njime, u čitanju te skupine, postižemo najprihvatljiviji smisao. Dopunjujući slovom O skraćenje, što ga označuje titla, čitamo u toj skupini muško ime MOH(O)R. To je slavenski oblik imena Hermagoras, imena prvog akvilejskog biskupa, sveca i patrona akvilejskog patrijarhata. U tom slavenskom obliku to je ime bilo vrlo prošireno u Istri, gdje dolazi kao krsno ime ili se od njega izvode patronimici: Mohor, Mohorić, Mohorac, Mohorović, Mohorčić, Mohorovičić, Mogorović.

U skupini 20—25, koja je najzamršenija na oštećenom natpisu, prepoznajemo u krnjetku br. 20 slovo D, u br. 22 slovo Ž (jasno ga karakterizira kvačica), a na br. 24 gornji dio slova N. Krnjetak br. 21, karakterističnim zavraćanjem crte (gore u desno) odaje kurzivno porijeklo slova R. Ono je tu na neuobičajan način formuliralo ligaturu sa slovom Ž.[14]

[14] Ligatura RŽ je neredovita, jer se R, u pravilu, vezuje s prethodnim slovom, izdižući svoju okomitu crtu obično nad sredinom ili nad desnom polovicom prethodnog slova (najčešće nad »okom« prethodnog slova). Katkada, međutim, R je prvo slovo u ligaturi, vezano za lijevu polovicu drugog slova. Srodan grafički vez ligature RŽ sa natpisa iz Šterne pokazuje vez ligature RV iz misala kneza Novaka, što ga u svojim primjerima glagoljskih ligatura donosi Jagić, Glagoličeskoe pismo (Encikl. slav. fil.), str. 217, reprodukcije.

Ostaje otvoreno pitanje kod zadnjeg znaka ove skupine, kod krnjetka br. 25. To je, sudeći po nagnutosti haste, najvjerovatnije gornji dio slova K.

Titla nad slovom N (24) putokazom je, da se u blizini toga slova (pred njim ili iza njega) izvršilo kraćenje. Prema tome, na tom mjestu treba u čitanju provesti i dopunu, dok bi prva slova ove grupe (20—21—22) — gdje nema title i gdje se između dva konzonanta nalazi sonantno r — trebalo čitati bez dopune. Postavlja se pitanje: Kako bismo mogli i smjeli u nizu slova

D	R	Ž	·	N	·	K
20	21	22		24		25

rekonstruirati i dopunom pročitati neku suvislu riječ, a da ta riječ ima i neko realno značenje i potvrdu u historijskom rječniku?

U tom traganju oslonili smo se prije svega na stilističku analogiju u tekstu natpisa, pa očekujemo da je i poslije imena Mohor zabilježen naziv njegove funkcije onako, kako i poslije imena pre Jerolima slijedi naziv Jerolimove funkcije, tj. oznaka »plovan«. Naime, kako je pre Jerolim u to vrijeme bio plovan u Šterni, tako je i Mohor bio neki funkcioner u Šterni, pa se po toj dvojici — kao istaknutim ličnostima iz Šterne— i datirala izradba šternskog krstionika. Mohor, međutim, nije svećenik, jer nema pred imenom svećeničke titule (pre ili pop).

U hrvatskim historijskim izvorima, i to upravo u onima što su pisani glagoljicom na izmaku srednjega vijeka, znamo jedan rjeđe tradirani naziv za svojevrsnog funkcionera, a to je »državnik«.[15]

Taj je naziv jedna od izvedenica glagola držati, kao što su to i nazivi država, držanje, držatelj i držitelj. Glagol držati i njegove izvedenice imale su u historijskoj hrvaštini više nijansi pojmovnoga svog sadržaja. Sve te riječi izražavaju i pojmove stanja, funkcije ili sam predmet pravnog posjedovanja, detencije ili upravljanja.[16]

Kako na natpisu što je uklesan na crkvenom liturgijskom predmetu, na krstioniku iz Šterne, otpada značenje posjedovanja i detencije, to dolazi u obzir samo pojam upravljanja.

Kakav je upravitelj, dakle, mogao biti »Mohor državnik« i što je bio predmet njegove uprave, da ga bilježi natpis na tada novom, nabavljenom krstioniku?

[15] Vidi: Akademijin rječnik II, str. 835. s. v. *državnik* i Mažuranić, Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik, str. 278.

[16] Vidi s. v. *držanstvo* ARj II, 824, *držanje* ARJ II, 824, Mažuranić 275—276, *držatelj* ARj II, 824, M. 276—277, *držati* ARj II, 825, M. 277, *država* ARj II, 835, M. 278, *državstvovati* ARj II, 836, *držitelj* ARj II, 837.

Odgovor na to pitanje nalazimo u samoj Istri, gdje je »državniku« srodan izraz »držitelj« zabilježen godine 1405. u Nugli kraj Roča.[17] Tamo je seoski župan Ivan Pirih bio istodobno i funkcioner crkvene uprave te »bêše obarčin (= čuvar)[18] i držitel blaga crêkve svete Jelene i svetoga Petra v Nuglê«. Vršio je, dakle, ekonomsku upravnu funkciju nad materijalnim dobrima, nad prihodima i rashodima seoske crkve i u toj funkciji, raspolažući crkvenom blagajnom, pobrinuo se s kolegom u upravi, bivšim županom Marinom Mišulinom, za nabavak glagoljskog misala (misal kneza Novaka) i za isplatu troškova.

Tu istu funkciju ekonomskih upravitelja crkvene imovine morala su vršiti i ona dva popa iz Omišlja, što ih godine 1442. bilježi glagoljski natpis na pročelju bratovštinske crkve sv. Ivana, datirajući njima gradnju tog pročelja.[19] Natpis iz Omišlja nazivlje ih u njihovoj funkciji terminom »državnici«, — istim onim terminom, koji u čitanju predlažemo i na natpisu iz Šterne.

Da se terminima držati, držanje, državnik, držitelj itd. posebno označavalo i funkciju i funkcionere u upravi crkvene imovine, ima u hrvatskim izvorima više potvrda i indicija.

Tako pop Matija Gašćanin, arhiprezbiter u Brinju, kao »držitel« crkve sv. Marije u gradu Jelovici, naručuje god. 1503. u glagoljskog pisara, popa Tomaša Petrinića, glagoljski kodeks.[20] Tako, opet na istarskom tlu, u gradu Boljunu, upravitelj crkvenih posjeda, »starešina od dot«, polaže dne 3. III 1620. pred župnikom, prokuratorima i sucima obračun prihoda i rashoda, što su uslijedili za vrijeme njegove godišnje uprave: »zdaše svoj račun od svoga držanja«.[21]

Potpuno je u ovim primjerima irelevantno, što se kao državnici, držitelji ili drugim imenom zvani nosioci »držanja« crkvene imovine

[17] Zapis na fol. 269 v. u misalu kneza Novaka (cod. slav. 8 Nacionalne biblioteke u Beču), unesen godine 1405, prilikom kupnje toga misala za crkvu u Nugli. Milčetić, Hrvatska glagoljska bibliografija, str. 29.

[18] Mažuranić, o. c. 766. tumači izraz *obarčin* kao custos, čuvar, zaštitnik. Vidi u Mažuranića u ARj srodne izraze: obar, obara, obarati, obariti, obaritelj, obariteljnik, obarovanje, obarovati.

[19] Kukuljević, Acta croatica, str. 63, br. 39; Šurmin, Acta croatica, str. 155, br. 85.

[20] Cod. slav. 78 bečke Nacionalne biblioteke. Bilješka na fol. 125v—153r. Vidi Milčetić, Hrv. glag. bibliografija, str. 323—324.

[21] Rukopis u Arhivu Jugoslavenske akademije II c 77, l. 51r. (Vidi Milčetić o. c. str. 441).

Izraz »držanje« za godišnju upravu crkvene ili bratovštinske imovine bio je stalan u Boljunu, kako se to može zaključiti po glagoljskim tekstovima XVI i XVII stoljeća kako u citiranom rukopisu, tako i po kvaderni bratovštine sv. Roka u Boljunu 1595—1663 (Arhiv Jug. akademije, III c 3), gdje se uvijek javljaju formule za godišnji obračun starješina: »stori račun od svoga držanja«.

javljaju čas svjetovnjaci, čas svećenici (»popi«, »redovnici«). I svećenik kao državnik ili držitelj ne vrši tom funkcijom svoje pastoralno zvanje te mu tu funkciju ne određuje crkvena hijerarhija, nego ga — kao člana neke seoske, gradske, društveno-religiozne, bratovštinske zajednice, koja posjeduje i neka zajednička dobra, — bira pro tempore za ekonomsko-upravnog funkcionera ta zajednica sama, na svom godišnjem skupu, pa je za svoj rad i odgovoran toj zajednici. On je u tom slučaju samo jedan od opunomoćenih organa pučkih samoupravnih tijela.

Primjera ima u Boljunu, gdje su za »starešine« često birani domaći popovi, a među njima štoviše i aktivni boljunski župnici.[22]

Ako je termin »državnik« historijski, geografski i funkcionalno opravdan, da li je moguća i njegova paleografska rekonstrukcija u okrnjenoj skupini slova br. 20—25? Čini nam se da jest, jer između slova Ž (22) i slova N (24) može se predmnijevati slovo V, oblikovano ligaturom pomoću donje (dlijetom uništene) vodoravne crte, koja je spajala »oka« tih obaju slova, analogno vodoravnoj crti u ligaturi V, što je spajala »oko« slova L (13) i »oko« slova N (15) na istome ovom natpisu.

Tako u paleografskoj rekonstrukciji uspostavljamo skupinu konzonanata:

D	R	Ž	V ·	N	K
20	21	22	23	24	25

Titla nad njima označuje ispuštanje vokala A i I.

U čitanju natpisa ostaje još posljednje slovo, Š (26), s titlom nad sobom, što ga označuje kao kraćenicu. Dovodimo ga u vezu s imenom mjesta Šterne, pa ga tumačimo kao pridjev »šternski« ili kao posesivni genitiv »Šterne«.

Tako ćemo cio rekonstruirani natpis čitati ovako:

· Č · F · K · A (= 1541)
1 2 3 4
P R E E R (O) L (I) M P L (O) V (A) N
5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15
M O H (O) R D R Ž (A) V N (I) K Š (TERNSKI) ili
16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 Š(TERNE)

[22] Godine 1595. starješina »dot crekav boljunskih« je pop Vincenc Frlanić, tadašnji boljunski plovan. (Milčetić, o. c. 440). Godine 1657. starješina bratovštine »Svetega Tela« u Boljunu je pre Ivan Patai. (Milčetić, o. c. 438). Godine 1622. u Boljunu, na skupu bratovštine »neprecenenega Tela Hristova« »pre Bernardin Velijani, plovan va to vreme v Bolune, starešina leta minućega od rečene braći, izda račun od svoga držanja«. (Milčetić, o. c. 439).

Konačno treba spomenuti da je na krstioniku plitko uparan u kamen i jedan grafit, očito nedovršena teksta, pisan glagoljskom kurzivom. Sl. 6.

Sl. 6. Glagoljski grafit na krstioniku iz Šterne. (Crtao B. F.)

Taj mlađi zapis iz druge pol. XVI ili iz XVII stoljeća nije u užoj vezi ni sa krstionikom ni sa sadržajem natpisa iz godine 1541, već je to potpis posjetioca:

Ê GR(E)GOR (ja Gregor . . .)

Zusammenfassung

Die glagolitische Inschrift aus Šterna, einem Dorfe im N—W der kroatischen Gebiete Istriens, ist im Jahre 1541. auf dem Taufsteine der Pfarrkirche gemeisselt worden. Dieser ist — seinen kultur-historischen Angaben nach — ein Denkmal komplexer Werte.

In kunstgeschichtlicher Hinsicht, stellt er ein Beispiel spätgotischer Formen vor, und zwar aus dem istrianischen Lande, wo diese Formen, Mitte XVI. Jhs., in der handwerklichen Tradition der Volkssteinmetzen lebendig waren.

Ursprünglich stand dieser spätgotische Taufstein, als ein zentral prysmatischer Körper mit seinen acht gleichwertig dekorierten Seiten — frei im Kirchenraume.

Im XIX. Jh., während der Kirchenrestauration, wurde er in eine Wandnische versetzt und war infolgedessen nur mit drei seiner Seiten sichtlich geworden. Diese drei Seiten sind diesgelegentlich umgebildet worden und zwar im Geiste barokisierenden Formen. Die glagolitische Inschrift, die oberhalb dieser drei Seiten lief, erlitt durch diese »Barokisierung« eine schwere Beschädigung. Es wurde der untere Teil der Inschrift abgeschnitten.

Damit ist das Lesen der Inschrift — sowohl wegen dem fragmentaren Zustande, als auch wegen der Ligaturen und Abbreviaturen — erschwert worden.

Der Rekonstruktion nach, welche der Autor vorschlägt lautet die Inschrift

·Č	·	F	·	K	·	A	·	(= 1541)																	
1		2		3		4																			
P	R	E		E	R	(O)	L	(I)	M		P	L	(O)	V	(A)	N									
5	6	7		8	9		10		11		12	13		14		15									
M	O	H	(O)	R		D	R	Ž	(A)	V	N	(I)	K		Š(TERNSKI)										
16	17	18		19		20	21	22		23	24		25		26										

Dieses Denkmal mit seiner kroatisch-glagolitischen Inschrift ergänzt — im Zusammenhang mit anderen glagolitischen Denkmälern der Gegend — das Bild unseres ländlichen Schrifttums im damaligen Istrien.

Der paläographische Aspekt dieses Denkmals stimmt mit den allgemeinen Karakteristiken kroatischer glagolitischer Epigraphik des späten XV. Jhs und des XVI. Jhs., überein. Es ist die Zeit in welcher an den Inschriften neben den untialen Formen die kursiven vorkommen und die Inschrifte voll Ligaturen und Abbreviaturen sind.

Der Schreiber dieser Inschrift ist wahrscheinlich der Pfarrer von Šterna selbst, Jerolim Grižanić ein gebürtiger Istrianer aus der Umgebung von Šterna oder aus den kroatischen oder slowenischen Dörfern zwischen Šterna, Izola und Koper.

Die andere Persönlichkeit, welche mit dem Vornamen in slawischer Form *Mohor* erwähnt worden ist, ist ein Name welcher dem aquileiesischen Heiligen Hermagoras nachahmend enstand. Auf der Inschrift ist der Berufsname seiner Funktion angegeben; er ist »*državnik*«.

Eine der generischen Bedeutungen dieser Berufsnamen ist im kroatischen historischen Wörterbuch »Leiter«, doch bedeutet dieser Berufsname innerhalb der kroatischen Kirchenterminologie den jährlich volksgewählten Leiter der Kirchengemeinschaftsbesitze.

Der so rekonstruierte Text der fragmentaren glagolitischen Inschrift aus Šterna ist wertvoll auch als Quelle zur Kenntnis der gesellschaftlichen Organisation der slawischen Länder in Istrien und seines selbverwaltenden Apparates.